

У М С А
Кафедра внутрішньої медицини №1

Водо- та теплолікування

Доц. Новак Ольга Володимирівна

Водолікування - застосування води з лікувальною і профілактичною метою.

Водолікування підрозділяють на **гідротерапію**, **бельнеотерапію** і **таласотерапію**.

Гідротерапія – застосування з лікувальною метою прісної води різної температури як у чистому вигляді, так і з різними добавками (трав'яними, ароматичними, медикаментозними і т. п.), які підсилюють дію води на організм. Прісна вода в лікувальних цілях використовується у вигляді обливань, обтирань, вологих укутувань, компресів, душів, ванн.

Бальнеотерапія – лікувальне застосування мінеральних вод.

Таласотерапія – лікувальне застосування морських купань.

Види водолікувальних процедур:

- обливання;
- обмивання;
- обтирання;
- вологі укутування;
- компреси;
- душі;
- ванни;
- купання;
- процедури в басейні;
- бані.

Класифікація водних процедур по температурному режиму:

- холодні – нижче 20°C ;
- прохолодні – від 20°C до 34°C ;
- індиферентні 34°C ... 37°C ;
- теплі 37°C ... 39°C ;
- гарячі 39°C ... 45°C (вище 50°C водні процедури, як правило, не застосовуються).

Душ – лікувальна дія на організм струменя або струменів води різної форми, направлення, температури і тиску.

За тиском води душі поділяються:

- **низького тиску** – до 1 атм: пиловий, дощовий, голчастий;
- **середнього тиску** – 1-2 атм: циркулярний, висхідний;
- **високого тиску** – 3-4 атм: струминний – душ Шарко, шотландський, віяловий, підводний душ – масаж.

Голчастий душ

Циркулярный душ

Висхідний душ

Струминний душ (Душ Шарко)

Шотландський (контрастний) душ

Віяловий душ

Підводний душ-масаж

Лікувальні ефекти:

Для душів низького тиску – седативна дія.

Для душів середнього і високого тиску – тонізуюча, трофічна, імуностимулююча.

Показання

Для душів низького тиску: неврози і неврозоподібні стани, неврастенія, гіпертонічна хвороба I–II стадії, стабільні форми стенокардії I-II функціонального класу, післяінфарктний кардіосклероз, нейроциркулярна дистонія, виразкова хвороба шлунка і 12 палої кишки.

Для душів середнього і високого тиску: астенічні і депресивні стани, гіпотонічна хвороба, гастрит, дискінезія жовчовивідних шляхів і кишечника, захворювання периферичних судин, остеохондроз, невралгія, плексит, міозит, травматичні ураження суглобів, контрактури, ожиріння.

Для висхідного душу: хронічний коліт, геморой, хронічний сальпінгофорит, клімакс, порушення менструального циклу, простатит, сексуальні розлади.

Ванни – водолікувальні процедури, при яких тіло повністю (за винятком голови і шиї) або частково занурюється у воду визначеної температури на певний час.

Ванни розрізняють:

- **за об'ємом:** загальні (коли у ванну занурюють все тіло до шиї) і напівванни (коли хворий занурюється по пояс), місцеві (коли занурюється у воду частина тіла);
- **за тривалістю:** короткочасні (1-5 хвилин); середньої тривалості (10-30 хвилин); тривалі (до кількох годин);
- **за температурою:** холодні (нижче 20⁰С); прохолодні (20...34⁰С), індиферентні (34...37⁰С), теплі (37...39⁰С) і гарячі (від 39⁰С і вище);
- **за складом:** прості або прісні (із однієї прісної води) і складні – газові, мінеральні, ароматичні;
- **комбіновані**, коли до звичайних водних ванн приєднують який–небудь інший фізіологічний фактор: електричний або механічний.

Газові ванни – лікувальна дія на тіло хворого прісної води, насиченої газом. Воду для газових ванн насичують газом або ж він утворюється при реакції хімічних речовин. У механізмі дії газових ванн, крім температури і гідростатичного тиску води, велике значення мають розчинені у воді гази, які відзначаються специфічною дією. На рецептори шкіри впливає двофазне середовище вода – газ.

Перлисті ванни. Це ванни звичайної температури, в яких через воду протягом усієї процедури пропускають пухирці повітря під тиском 1,5-2 атм, який створюється за допомогою компресора.

Лікувальна дія: седативна, помірна гіпотензивна.

Показання: функціональні розлади нервової системи (неврастенія, астенія, психоневрози), клімакс, міокардіодистрофія, пороки серця з недостатністю кровообігу не вище I ст, нейроциркуляторна дистонія, гіпертонічна хвороба I-II стадії.

Вуглекислі ванни. До лікувальних вуглекислих вод належать води, що містять не менш як 0,75 г вуглекислоти в 1 л води.

Вуглекислі ванни викликають подовження діастоли, посилення систоли, сповільнення серцевих скорочень і пульсу. Знімається спазм периферичних судин. Полегшується і розвантажується робота серця. Артеріальний тиск після короточасного підвищення знижується. Поліпшується нирковий кровотік, підвищується діурез. Всі ці впливи на серцево – судинну систему нагадують дію серцевих глікозидів.

Лікувальні ефекти: дигіталісоподібний, метаболічний.

Показання: пороки серця (субкомпенсовані), міокардіодистрофія, післяінфарктний кардіосклероз без приступів стенокардії, гіпертонічна хвороба I-II стадії без кризів і порушення мозкового, коронарного та ниркового кровообігу, діабет, ожиріння, клімакс, гіпотиреоз легкого ступеня, неврастенія (гіпостенічна форма), астенизація і схильність до депресії, перевантаження розумові і фізичні, емфізема легень, артрози I-II стадії.

Азотні ванни. Готують ці ванни в окремій газовій колонці, насичуючи воду з балона із стисненим азотом або стиснутим повітрям, при тиску 2-3 атм.

Азотні ванни діють седативно, заспокійливо на центральну нервову систему. Сповільнюється ритм і збільшується діастола серцевої діяльності. Нормалізується також функція кори і підкірки. Азотні ванни діють десенсибілізуюче і знижують рівень цукру в крові, спостерігається болезаспокійлива дія.

Лікувальні ефекти: седативний, гіпотензивний, трофічний, метаболічний, болезаспокійливий, десенсибілізуючий.

Показання: гіпертонічна хвороба I-II стадії, захворювання суглобів в підгострій і хронічній стадіях, неврози, захворювання периферичної нервової системи, діабет, облітеруючий ендартеріт, хронічні захворювання шкіри, безсоння.

Мінеральні ванни – ванни з вмістом в 1 л води не менше як 2 г розчинених мінеральних речовин.

Мінеральні ванни, крім температурного і механічного подразнення на організм здійснюють ще і хімічний вплив.

Хлоридно-натрієві (соляні) ванни.

Штучні соляні ванни готують додаванням у воду індиферентної температури 2 кг кухонної солі, потім ванну доливають гарячою водою до температури 35 ... 38^oC, тривалість процедури 10-20 хвилин через день або 2 дні підряд, з перервою на 3-ій день. На курс лікування 12-15 ванн.

Хлоридно-натрієві ванни підсилюють кровообіг у шкірі, підвищують інтенсивність окисно-відновних процесів в організмі, збільшують поглинання кисню. Ці ванни нормалізують стан центральної нервової системи, стимулюють діяльність симпато-адреналової системи і кіркової речовини наднирників, змінюють перебіг процесів обміну речовин, викликають імунологічну перебудову в організмі.

Лікувальні ефекти: болезаспокійливий, протизапальний, десенсибілізуючий, седативний, нервово-рефлекторний.

Йодобромні ванни - ванни, вода яких містить йод і бром.

Лікувальними йодобромними водами вважають води, які містять не менше 5 мг йода і не менше 25 мг брома на 1 л води.

Йодобромні ванни впливають на нервову систему – здійснюють болезаспокійливу дію, підвищують поріг больової і тактильної чутливості, сприяють перебудові процесів збудження і гальмування в корі великого мозку, мають седативну дію.

Йодобромні ванни викликають нерізко виражені гемодинамічні зсуви, поліпшують капілярний кровообіг, нормалізують швидкість кровотоку і судинний тонус, декілька знижують артеріальний тиск.

Йодобромні ванни нормалізують діяльність ендокринних органів (щитовидної, статевих залоз), активують різні процеси обміну, особливо основного і ліпідного.

Санаторий Сергея Лазо

Лікувальні ефекти:

- нервово-рефлекторний;
- седативний;
- болезаспокійливий;
- протизапальний;
- трофічний.

Показання: церебральний атеросклероз, гіпертонічна хвороба, гіпотонічна хвороба, клапанні пороки серця, облітеруючий ендартеріт, хронічний тромбофлебіт, неврози і неврозоподібні стани, неврит, невралгія, радикуліт, розлади вегетативної нервової системи, ревматоїдний артрит, дегенеративні процеси в суглобах і хребті, хронічний гастрит, некалькульозний холецистит, запальні захворювання жіночих статевих органів, дисфункція яєчників, клімакс, ожиріння, тиреотоксикоз I-II ступеня, екзема, нейродерміт, лускатий лишай.

Сірководневі (сульфідні) ванни – це ванни, які містять більше, ніж 10 мг/л сірководню.

Під впливом сірководневих ванн значно розширюються судини шкіри і відкриваються нові капіляри. Прискорений пульс і ритм серця сповільнюється. Знижується артеріальний тиск. Підвищуються імунобіологічні процеси і захисні механізми, активізується функція ретикуло-ендотеліальної системи і посилюється розсмоктування інфільтратів. Рівень цукру в крові знижується. Поліпшується обмін речовин в шкірі, її трофіка, прискорюється ріст волосся, підсилюється секреція сальних і потових залоз, стимулюються окисно-відновні процеси, активуються і прискорюються процеси регенерації.

Лікувальні ефекти: протизапальний, трофічний, дигіталісоподібний, метаболічний.

Показання:

- захворювання органів руху;
- захворювання нервової системи;
- захворювання серцево-судинної системи;
- гінекологічні захворювання: сальпінгофорит, трубне безпліддя;
- захворювання шкіри: екзема, псоріаз, нейродерміт.

Радонові ванни – це ванни, які містять радон і продукти його розпаду.

Радонові ванни впливають на процеси обміну речовин в організмі. Перш за все, на **мінеральний обмін**: під впливом радонових ванн прискорюється виведення із організму пуринових продуктів (сечовини і сечової кислоти); на **вуглеводневий обмін**: зменшується вміст цукру в крові за рахунок відкладення глікогену в м'язах і печінці; на **ліпідний обмін**: активізується ліпаза, внаслідок чого зростає розщеплення атерогенних ліпопротеїдів і виведення їх з організму.

Під впливом радонових ванн нормалізується серцева діяльність, знижується артеріальний тиск, стимулюється моторна і секреторна функція шлунка, печінки, підшлункової залози, покращується кровообіг в печінці. Радонові ванни знижують підвищену функцію щитовидної залози, нормалізують оваріальний цикл при його гіпо- і дисфункції, нормалізують роботу гіпофізу, мозкового і кіркового шару наднирників. Радонові процедури стимулюють імунологічні реакції організму.

Лікувальні ефекти: метаболічний, трофічний, протизапальний, десенсибілізуючий, болезаспокійливий, дигіталісоподібний.

Показання: широко представлені.

Ароматичні (лікарські) ванни – складаються із прісної води та розчинених в ній хімічних речовин – лікарських речовин, трав та інших речовин рослинного походження з приємним ароматом, які додаються для підсилення хімічної дії цих ванн.

Хвойні ванни. Для приготування хвойної ванни у звичайну ванну додають 2 столові ложки рідкого або 50-70г сухого хвойного екстракту.

Ці ванни **діють** заспокійливо, знижують артеріальний тиск при гіпертонії, нормалізують судинні реакції.

Хвойні ванни не слід призначати при бронхіальній астмі, астматичному бронхіті, мігрені, невротичних станах з підвищеною дратівливістю.

Гірчичні ванни.

Для приготування гірчичної ванни беруть суху гірчицю, із розрахунку від 100 до 200г на загальну ванну (200 л прісної води) або 10 –15г на місцеву (10-15л) прісної води.

Гірчичні ванни викликають виражене розширення периферичних судин, що проявляється гіперемією шкіри. При цьому хворий відчуває приємне тепло. Пульс стає повільним, дихання рідким і глибоким. Відмічається пониження артеріального тиску, знижується збудження нервової системи. Пари гірчиці діють фітонцидно.

Скипідарні ванни готують шляхом додавання до води білої скипідарної емульсії або жовтого скипідарного розчину. Скипідарні ванни діють збуджуючи на рецепторний апарат шкіри, вони впливають на судинний тонус (білі – підвищують, жовті – знижують), покращують периферичний кровообіг, здійснюють знеболюючу, протизапальну, трофічну і розсмоктуючу дії.

Показання: захворювання:

- **опорно-рухового апарату:** ревматоїдний артрит, хвороба Бехтерева, гонорейний, бруцельозний, дизентерійний поліартрит, деформуючий остеохондроз, спондильоз, бурсит, міозит, тендовагініт;
- **серцево-судинної системи:** при гіпертонічній хворобі I-II стадії – жовті скипідарні ванни, при гіпотонічній хворобі – білі скипідарні ванни, хвороба Рейно;
- **нервової системи:** радикуліт, полірадикуліт, залишкові явища поліємієліту, наслідки травм і уражень нервів.

Загальні протипоказання до ванн:

- злоякісні новоутворення;
- активні форми туберкульозу;
- гострі запальні процеси;
- недостатність кровообігу II Б – III стадії;
- виражений атеросклероз;
- гіпертонічна хвороба III стадії;
- інфаркт міокарда;
- серцева астма;
- тяжкі форми стенокардії;
- аневризма серця або великих судин;
- рецидивуючий тромбофлебіт;
- схильність до кроовотеч;
- тяжка форма цукрового діабету;
- тиреотоксикоз;
- епілепсія;
- друга половина вагітності;
- грибкові захворювання шкіри.

Баня – це поєднання лікувальної і гігієнічної дії на хворого гарячого повітря і холодної прісної води.

В різних країнах сформулювалися різні типи бань, серед яких в теперішній час найбільш розповсюдженими є дві – парова (російська) баня і сухоповітряна (фінська) сауна.

Парова баня - це поєднання лікувальної дії на організм насиченого гарячого повітря високої вологості і холодної прісної води.

Лікувальні ефекти: вазомоторний, протизапальний, потогінний, метаболічний, секреторний, трофічний.

Показання:

- стенокардія напруження I-II функціонального класу;
- гіпертонічна хвороба I стадії;
- хронічний бронхіт;
- хронічна ревматична хвороба поза фазою загострення;
- поліартрити обмінного і дистрофічного характеру;
- дискінезія жовчного міхура і жовчовивідних шляхів;
- хронічний гломерулонефрит в фазі ремісії;
- цукровий діабет;
- подагра;
- неврастенія;
- радикуліт.

Сухоповітряна баня (сауна) - поєднана лікувальна дія на організм сухого гарячого повітря, теплового випромінювання розжарених каменів нагрівача і холодної прісної води.

Лікувальні ефекти: спазмолітичний, потогінний, вазомоторний, термоадаптаційний, метаболічний, трофічний, десенсибілізуючий.

Показання:

- нейроциркуляторна дистонія;
- гіпертонічна хвороба I стадії;
- неспецифічні захворювання верхніх дихальних шляхів;
- захворювання і травми опорно-рухового апарату (артроз, остехондроз, периартрит, остеохондроз, гіпертонус м'язів);
- захворювання центральної нервової системи (слабо виражені паралічі, невротії, вертеброгенні корінцеві синдроми);
- енурез;
- неактивна форма ревматичної хвороби;
- аліментарно - конституційне ожиріння;
- дискінезія жовчовивідних шляхів;
- хронічний гломерулонефрит у фазі стійкої ремісії;
- уролітіаз із дрібними конкрементами;
- цистит;
- захворювання шкіри (екзема, нейродерміт, псоріаз, дерматити).

Теплолікування – лікувальне застосування температурного фактору.

Теплоносії, які використовуються в медичній практиці повинні мати високу теплоємність, низьку теплопровідність, невисоку температуру плавлення (умови для стерилізації), високу пластичність і компресійні властивості.

Цими властивостями володіють багато природних середовищ, таких як: **лікувальні грязі, парафін, озокерит, нафталан, пісок, глина, сіль, торф, бішофіт**, які найбільш часто і використовуються для проведення теплолікування.

Дія теплоносіїв на організм реалізується через тепловий, механічний, біологічний і хімічний ефекти.

Грязелікування (пелоїдотерапія) – використання з лікувальною метою природних лікувальних грязей.

Лікувальні грязі – природні органомінеральні колоїдальні утворення, які містять біологічно активні речовини, живі мікроорганізми і мають високу теплоємність і теплоутримуючу здатність.

Лікувальні грязі за походженням поділяють на:

- **мулові:**
  - сульфідні,
  - сапропелеві;
- **торф'яні;**
- **псевдовулканічні:**
  - сопочні,
  - гідротермальні,
  - грязі гарячих джерел.

Методика і техніка проведення процедури:

Грязі використовують у вигляді аплікацій, порожнинних процедур і рідше загальних грязьових ванн. В залежності від лікувальних задач розрізняють **загальні, сегментарно-рефлекторні і місцеві** грязьові аплікації. При загальних аплікаціях (охоплюють більше $\frac{1}{4}$ тіла хворого) лікувальну грязь наносять рівним шаром товщиною 3-4 см на тіло хворого, виключаючи шию, голову, ділянку серця.

Грязьові ванни

В механізмах фізіологічної дії пелоїдотерапії виділяють три фактори:

- **рефлекторний**, який складається із афферентної і ефферентної імпульсації;
- **гуморальний**, який реалізується ендокринною системою, нейрогормонами та ін.;
- **метаболический**, який здійснюється на молекулярному, клітинному, тканинному і органічному.

Пелоїдотерапія через активацію нейроендокринної системи підвищує реактивність організму, сприяє оптимізації відновних процесів у хворих, особливо на фоні гіпореактивності.

Грязі стимулюють симпатичний відділ нервової системи і вироботку глюкокортикоїдів і катехоламінів наднирниками, а також секрецію гонадотропних гормонів. Нарощування активності гіпофізадреналово-кортикальної системи настає після її деякого зниження в середині курсу пелоїдотерапії і в послідуєчому змінюється підвищенням тону парасимпатичної нервової системи. Внаслідок активації гормонального ланцюга симпатико-адреналової системи підсилюється її адаптаційно – трофічна функція і формується довготривала адаптація до різноманітних факторів зовнішнього середовища.

Лікувальні ефекти: протизапальний, болезаспокійливий, розсмоктувальний, трофічний, метаболічний.

Показання:

Основну групу захворювань, при яких показано грязелікування, складають хвороби запального характеру, переважно в хронічній стадії. Слід зазначити, що цей метод буває більш ефективним при використанні його на межі переходу підгострого процесу в хронічний, коли в більшій мірі можливий зворотній розвиток сполученотканинних порушень.